

Ryszard Podladowski

Drukarnia w Nowosolnej.

Po stanie wojennym pozostało kilka drukarni w Łodzi, gdzie ocalały, na ów czas, pewne punkty kontaktowe. Pracujący tam ludzie za działalność podziemną ryzykowali stałą utratę miejsca pracy i wykonywania zawodu. W drugiej połowie lat 80. na prowadzenie drukarni należało uzyskać koncesję Ministerstwa Kultury i Sztuki a także spełnić wymóg zatrudnienia milicjanta na emeryturze, a już najlepiej SB-ka. To taka „wtyczka”, miała monitorować cały proces zamawiania, drukowania i rozliczania.

Zadaniem kierującego drukarnią było zaangażowanie owego „pracownika” np. w organizację zaopatrzenia i częste wyjazdy do fabryk papieru. Taką drukarnię prowadziłem w ramach spółdzielni „Siódemka” a później PHU „Grafol” w Nowosolnej k/Łodzi.

Podczas nieobecności „opiekuna” wykonywane były różne ulotki „Solidarności” a przede wszystkim periodyk KPN „Droga”. Nakład tej książeczki sięgał rocznie ok. 3 tys. egzemplarzy. Ponadto drukowane były różnego rodzaju komunikaty lub odezwy. Przedrukowywane były również utwory literackie Czesława Miłosza¹, Stanisława Barańczaka² oraz filozofów Leszka Kołakowskiego³ i Jerzego Roberta Nowaka⁴.

Koordynatorem „zleceń”, jak i kierującym siecią dystrybucyjną był kol. Andrzej Terlecki. Ponieważ Andrzej prowadził firmę rzemieślniczą, oficjalnie wykonywane były dla niego różnego rodzaju druki. Notesy z wizerunkami nieosiągalnych dolarów, funtów angielskich oraz plakaty z popularnymi wtedy wykonawcami jak Olivią Newton-John⁵, Bee Gees⁶ oraz z aktorami filmowymi – np. Sylwestrem Stallone⁷ czy

¹ Miłosz Czesław (1911-2004). Poeta, tłumacz, eseista; wykładowca Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley i Uniwersytetu Harvardzkiego; od 1951 r. na emigracji; współpracownik Instytutu Literackiego i paryskiej „Kultury”; laureat literackiej Nagrody Nobla (1980); *Słownik pisarzy polskich*, red. E. Zarych, Kraków 2008, s. 306-307.

² Barańczak Stanisław (ur. 1946). Poeta, filolog; pracownik naukowy UAM i Harvard University; sygnatariusz „Listu 59” (1975 r.); współzałożyciel KOR, KSS „KOR”, TKN; członek PZPR (1967-1969), ZLP (1971-1983) od 1980 r. w NSZZ „Solidarność”; *Opozycja w PRL. Słownik Biograficzny 1956-1989*, red. J. Skórzyński, Warszawa 2000, t. 1., s. 23-25.

³ Kołakowski Leszek (1927-2009). Filozof; pracownik naukowy UW, Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley i Uniwersytetu Oksfordzkiego; od 1968 r. na emigracji; sygnatariusz „Listu 59” (1975 r.); członek KSS „KOR”, PPR/PZPR (1946-1966), ZLP (1965-1983), członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” L. Wałęsie (1988-1990); Leszek Kołakowski. *Biografia, Słownik encyklopedyczny. Literatura polska*, Wrocław 2000, s. 200-201.

⁴ Nowak Jerzy Robert (ur. 1940). Publicysta, historyk, dr hab. nauk politycznych; od 2004 r. pracownik Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu; honorowy obywatel miasta Jedwabne; odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski; <http://jerzyrobertnowak.com>

⁵ Newton-John Olivia (ur. 1948). Australijska piosenkarka i aktorka; znana z głównej roli w musicalu Grease; <http://nndb.com>

⁶ Właściwie The Bee Gees, brytyjska grupa softrockowa; powstała w 1958 r. i działająca do 2003 r.; reaktywowana w 2009 r.; założycielami byli bracia: Robin, Barry i Maurice Gibb; *ibidem*.

⁷ Stallone Sylvester (ur. 1946). Amerykański aktor i reżyser; w Polsce znany przede wszystkim z głównych ról w filmach „Rambo” i „Rocky” oraz ich kontynuacji; *ibidem*.

Patrickiem Swayze⁸.

Andrzej dzięki tej oficjalnej działalności rozprowadzania notesów i plakatów niemal po całej Polsce, mógł przekazywać cały podziemny dorobek wydawniczy.

Spośród drukarzy wtajemniczonych należy wymienić Kazia Sadowskiego⁹, który bardzo starannie przykładał się do jakości drukowanych zamówień dla podziemia. Był zaufanym pracownikiem, który jak tylko trzeba było, zostawał na noc, aby szybko skończyć nakład podziemnych druków. Pod nieobecność „opiekuna” – dawnego milicjanta, należało działać szybko, żeby uporać się z pozadobitową pracą przed jego powrotem z trasy.

Transport druków „zakazanych” odbywał się „maluchem” Andrzeja i moim służbowym Fiatem pick-upem. Dostawy papieru organizowaliśmy z Andrzejem jeżdżąc od fabryki do fabryki z walizką gotówki a później wysyłaliśmy „opiekuna”. Średnio jego objazd po zakładach papierniczych trwał od paru dni nawet do tygodnia. Zaś po papier trzeba było jeździć mniej więcej raz na miesiąc.

Drukarnia działała przy ul. Topolowej 4 w otoczeniu różnych biznesów rodzinnych. W sąsiedztwie była stolarnia, nieopodal szwalnia i firma budowlana. Zakład usytuowany był w alei z domkami jednorodzinnymi. Niektóre z nich zasługiwały na nazwę willi, bo były porządnie wybudowanymi obiektami, także nasza drukarnia. Alejka była równoległą uliczką do głównej trasy w odległości ok. 600 m od słynnego w województwie 8-ramiennego skrzyżowania w sercu Nowosolnej, choć tak naprawdę w granicach Łodzi.

W tej willi, zaadaptowanej na potrzeby produkcji i hurtowni, stały nasze cenne maszyny poligraficzne. W głównej hali umieszczone były dwa „Romayory”. Jeden 310 i nowszy 313 – czeskiej produkcji, dobrej klasy offsety. Notabene, w ramach podziału gałęzi produkcji w RWPG, Czechosłowacja miała obowiązek i przywilej produkowania maszyn poligraficznych. Wykonywano je w firmie „Adast”. Tej samej, która dostarczała dystrybutory do stacji CPN-u i innych państw socjalistycznych. W tej dużej hali składowany był także, trudno zdobywany, „załatwiany” papier. Stale posiadaliśmy papier szary o gramaturze „60”, ale również powszechną „80-tkę”, a czasami porządną kredę. W sąsiednim pomieszczeniu stała stara maszyna typograficzna kupiona w Drukarni Dziełowej¹⁰ (rzadko z niej korzystaliśmy). Ponadto mieliśmy dwie kserokopiarki Nashua – dobre japońskie ówczesne technologie.

Maszyny do pisania to NRD-owskie „robotrony”, czyli tzw. składopisy, na których przygotowywane były makiety do wykonywania matryc. Sprzęt uzupełniały gilotyna marki Adast i zszywarka z łódzkiej fabryki Introma. Blachy offsetowe, dostarczał nam po znajomości, zakład poligrafii przy ul. Nawrot 100. Ten sam, który po odzyskaniu niepodległości drukował materiały KPN-u do wyborów samorządowych i do Sejmu RP.

⁸ Swayze Patrick (1952-2009). Amerykański aktor, tancerz i choreograf; w Polsce znany przede wszystkim z głównych ról w filmie „Dirty Dancing” oraz serialu „Północ-Południe”; ibidem.

⁹ Kazimierz Sadowski, brak bliższych danych.

¹⁰ Drukarnia Dziełowa, róg ulic Rewolucji 1905 r. i POW.

Przygotowalnia była domeną Andrzeja Terleckiego, dopracowana do perfekcji. Nikt oprócz Andrzeja nie wiedział gdzie i kto wykonywał tak znakomitej jakości pracę. Już w czasach wolnej Polski, Andrzej powiedział mi, że to ówczesne dzieło sztuki przygotowalni to robota Andrzeja Potapczyka¹¹ z Politechniki Łódzkiej. Wykonywane w technice komputerowej – wtedy prawie niespotykanej.

Kim byli ludzie pracujący w tym zakładzie poligrafii? O znakomitym fachowcu Kaziu Sadowskim już wspomniałem. To człowiek, który wydobywał z tych maszyn, dzięki również dobrej przygotowalni, wszystko co najsubtelniejsze z czterech podstawowych kolorów. Kserokopiarki obsługiwał młody absolwent Technikum Poligraficznego przy ul. Edwarda w Łodzi – Sławek Znyk¹². Chłopak pełen zapału, ale i niecierpliwości. Szybko uciekł do swojego prywatnego kserografu w korytarzu Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul. Andrzeja Struga. Księgowość prowadziła skrupulatnie pani Ela Książak¹³, była pracownica Łódzkich Zakładów Graficznych. Sporadycznie dojeżdżała do Nowosolnej. Administratorem, stróżem i „złotą rączką” był pan Ireneusz Metrycki¹⁴ – mieszkaniec Nowosolnej. „Opiekun” – pan Zbyszek, przydzielony z „resortu” do zakładu, pojawił się z celowo chyba urobioną legendą. Jako milicjant odmówił ponoć wykonania polecenia czy rozkazu w pierwszych dniach stanu wojennego. Mianowicie sam twierdził, jak i z różnego otoczenia napływały potwierdzenia tego zdarzenia, że odmówił udziału przy aresztowaniu Andrzeja Słowika i rewizji w MKZ-cie. W tamtych czasach „oddelegowani opiekunowie” często mieli doprawiane gęby tzw. nieszkodliwych, „równych chłopów”. Akurat w tym przypadku rzeczywiście nie odczuwaliśmy dużej presji ani podglądactwa. Trudno jest jednak ocenić to obiektywnie. Jeżeli pojawią się jakieś dokumenty z jego raportów, wtedy coś więcej będzie można powiedzieć. Sekretarką była Małgosia Gonera¹⁵ spod Kalisza, która później wyemigrowała na stałe do Kanady. Wcześniej, tzn. w tamtym czasie opisywanym, współpracowała z biurem turystycznym Grzegorza Rachausa¹⁶ i Kostka Szwemberga¹⁷, z którymi miałem od lat stały kontakt poprzez ich biuro. A także poprzez słynny pokój Tomka Filipczaka w kinie „Przedwiośnie”¹⁸.

¹¹ Potapczyk Andrzej (ur. 1941). Pracownik naukowy PŁ, dr inż.; członek NSZZ „Solidarność”, czł. KZ; czł. (wiceprezydent) Zarządu miasta Łodzi (1990-1994), Radny RM (I kadencja); przedsiębiorca prywatny; M. Niewiadomska-Cudak, *20 lat łódzkiego samorządu. Pięć elekcji – pięć kadencji 1990-2010*, Łódź 2010, s. 14.

¹² Sławomir Znyk, brak bliższych danych.

¹³ Elżbieta Książak, brak bliższych danych.

¹⁴ Ireneusz Metrycki, brak bliższych danych.

¹⁵ Małgorzata Gonera, brak bliższych danych.

¹⁶ Rachaus Grzegorz (ur. 1950). Kierownik Ośrodka Badań Społeczno-Zawodowych przy ZR NSZZ „Solidarność”; internowany od maja do października 1982 r. (Łowicz, Kwidzyń); *Stan wojenny w regionie łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, oprac.: M. Kopeczyński, R. Rabeiga, Warszawa-Łódź 2008, s. 289.

¹⁷ Szwemberg Konstanty (ur. 1946). Absolwent UŁ i PWSTViT; współpracownik KSS KOR; współzałożyciel Wolność - Sprawiedliwość – Niezawisłość; założyciel i przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Wytwórni Filmów Fabularnych w Łodzi; organizator pomocy dla internowanych i ich rodzin; internowany od maja do lipca 1982 r.; *Stan wojenny w regionie łódzkim...*, s. 288; *Słownik niezależni dla kultury 1976-89, Stowarzyszenie Wolnego Słowa*, <http://www.slownik-niezalezniadlakultury.pl>

¹⁸ Ul. Żeromskiego 74/76.

W zakładzie poligrafii pracował również absolwent historii, wcześniej porzuciwszy zawód nauczyciela. Ów kolega był wszędobyłski, jak się później okazało, prawdopodobnie, nie bez powodu. Odkrywane dokumenty w IPN-ie prawdopodobnie dadzą jednoznaczną odpowiedź.¹⁹ Natomiast Zbyszek Natkański²⁰, zwany „Prezydentem”, dostarczał nam nieocenionej literatury podziemnej. Piotrek Uznański²¹ natomiast przygotowywał produkcję papieru czerpanego, wcześniej wykonując we własnej wannie w domu znakomite próbki. Ten człowiek z pasją, absolwent chemii, wraz z Wojtkiem Grochowalskim²² wytypowali stare maszyny z fabryki papieru w Konstancinie – Jeziornie do zakupu i do sprowadzenia do Nowosolnej.

W całym przedsięwzięciu największe koszty miał pokryć Andrzej Terlecki. Z produkcji papieru niestety nic nie wyszło ponieważ, bogata wówczas firma Karimex przejęła projekt wraz z Grochowalskim. Marian Miszański²³, zasłużony działacz podziemia solidarnościowego i kapeenowskiego, obecny dziennikarz „Niedzieli”²⁴, redagował artykuły w prasie bezdebitowej a także książki wydawane w drugim obiegu. Oficjalnie wykonywał u nas – tygodnik ilustrowany. Ponadto był autorem zabawnych wersji tygodniowych programów telewizyjnych. Była to konkurencja dla gazet, bo przecież te oficjalne „gadzinowe” miały monopol na drukowanie programów. Same, więc nasze programy, szły jak ciepłe bułeczki. Głównymi punktami ich sprzedaży był róg ul. Wólczńskiej i Andrzeja Struga oraz usytuowana nieopodal – Śródmiejska Biblioteka Publiczna.

Z dużym talentem handlowca, zmarły w tym roku Józef Dobruchowski²⁵ systematycznie zwiększał zamówienia. Ziutek prowadził handel odzieżą, również w Śródmiejskiej Bibliotece Publicznej. Pozwalała na to przychylna nam dyrektor Elżbieta Urbanowicz²⁶. Sprowadzane przez Józka kurtki ortalionowe z Jugosławii robiły furorę i długo były przebojem naszego sklepu. Należy wspomnieć ówczesne-

¹⁹ Chodzi tu o Bogdana Konstantynowicza; por.: M. Michalik, *Wydawnictwo Polskie 1983-1990*, [w:] *Łódzka KPN. Od PRL do Niepodległości*, red. K. Chylak, M. Michalik, Łódź 2012, s. 180; A. Więckiewicz (Kozłowska), *Piątka z polskiego*, [w:] *ibidem*, s. 192; *Strażnik pamięci. Życie niewłaściwie urozmaicone. Rozmowa z Wiesławem Żyźniewskim*, [w:] *ibidem*, s. 284-285.

²⁰ Natkański Zbigniew (ur. 1958). Absolwent UŁ, historyk; nauczyciel; w stanie wojennym uczestnik strajku na Wydziale Prawa UŁ; redaktor „Nowych Dróg” (organ ZMD w Łodzi, wydawany w IH UŁ); kolporter „Biuletynu Łódzkiego”, „Tygodnika Mazowsze”, „Solidarności Walczącej”, „Głosu Łódzkiego”, „Prześwitu”, „Gotowości”; *Stan wojenny w regionie łódzkim...*, s. 353; *Słownik niezależni...*

²¹ Piotr Uznański, brak bliższych danych.

²² Wojciech Grochowalski (ur. 1958). Absolwent PŁ, UŁ i UW, łódzki przedsiębiorca, animator kultury, wydawca i redaktor naczelnny „Kultury i Biznesu”; organizator Międzynarodowego Festiwalu Muzycznego im. Artura Rubinsteina w Łodzi; wydawca i autor książek o Łodzi i historii Polski; <http://www.lodzianinroku.pl>; *Kto jest kim w województwie Łódzkim*, Łódź 1992, s. 62.

²³ Miszański Marian (ur. 1948). Absolwent UŁ; członek KPN, PC, UPR; dziennikarz łódzkiego „Głosu Robotniczego”, „Głosu Porannego”, „Solidarności Ziemi Łódzkiej”, „Dziennika Łódzkiego”, „Niedzieli”; uczestnik strajków studenckich w marcu 1968 r., od września 1980 r. w NSZZ „Solidarność”; współorganizator Duszpasterstwa Ludzi Pracy i Duszpasterstwa Akademickiego; współzałożyciel i redaktor pisma „Kurs”; uhonorowany odznaką Zasłużony Działacz Kultury i Złotym Krzyżem Zasługi; *Encyklopedia Solidarności. Ludzie*, wersja elektroniczna, <http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl>

²⁴ „Niedziela” – tygodnik katolicki wychodzący od 1926 r. w Częstochowie; od wznowienia w 1982 r. red. nac. jest ks. dr Ireneusz Skubiś; <http://www.niedziela.pl>

go, ale i nadal obecnego wójta gminy Nowosolna Tomasza Bystrońskiego²⁷. Pomagał nam w pracy w szczególny sposób. Często, w tamtych czasach, wyłączany był prąd przez „krasnołudków”. Tomek za każdym razem po naszej interwencji przysyłał ekipę elektryków, którzy usuwali “dziwne” awarie. Wreszcie jego zasługą, jest podłączenie telefonu w zakładzie. Monopol telekomunikacji w latach osiemdziesiątych powodował, że założenie telefonu, było często wystanym w kolejce, drogim luksusem. Z całego składu stałych i dochodzących pracowników, według aktualnej wiedzy ”opiekun” oraz jeszcze jeden kolega historyk, czujnie obserwowali życie wydawnicze w Nowosolnej. A jednak dało się tak zorganizować czas produkcji podziemnej, że nie wszystko widzieli.

To w tej drukarni powstała pierwsza książka „*To nic innego jak dom wieczności*” autorstwa prof. Isaaka Kersza²⁷ o cmentarzu żydowskim w Łodzi ze skompletowanym wykazem dotyczącym tej największej nekropolii żydowskiej w Europie. Tutaj też próbowaliśmy oficjalnie wydać „*Pamiętniki Łupaszki*” Dariusza Fikusa²⁸, już w 1988 roku, ale cenzura nie pozwoliła. Pozostało więc, wydawanie w podziemiu druków KPN.

²⁵ Józef Dobruchowski, brak bliższych danych.

²⁶ Elżbieta Urbanowicz, brak bliższych danych.

²⁷ Tomasz Bystroński, (ur. 1953). Działacz samorządowy, od 1990 r. wójt gminy Nowosolna; od 2002 członek Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP; K. Felner, *Wójt, który pokonuje przeciwności*, „Forum Samorządowe” 2007.

²⁸ Kersz Isaak (1918-1990). Nauczyciel historii w LO im. I. Pereca; inicjator Społecznego Komitetu Opieki nad Cmentarzem Żydowskim w Łodzi; A. Kempa, M. Szkudlarek, *Żydzi dawnej Łodzi. Słownik biograficzny Żydów łódzkich oraz z Łodzią związanych*, t. 3, Łódź 2003, s. 59.

²⁹ Fikus Dariusz (1932–1996). Absolwent UW; członek ZMP, PZPR, Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich; redagował, współredagował i współpracował m.in. z „Sztandarem Młodych”, „Expressem Wieczornym”, „Polityką”, „Domami Spółdzielczymi”, „Niewidomym Spółdzielcą”, „Gazetą Bankową”, „Gazetą Wyborczą”, „Rzeczpospolitą”; organizator pomocy dla dziennikarzy bez zatrudnienia, a także współpracownik pism niezależnych „Most”, „Tygodnik Mazowski”, „Krytyka”, „Horyzont”; uczestnik obrad Okrągłego Stołu; *Encyklopedia Solidarności. Ludzie...*

